

UCHWAŁA

Dnia 31 marca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Świecki (przewodniczący)

SSN Andrzej Stępka (sprawozdawca)

SSN Eugeniusz Wildowicz

Protokolant Łukasz Biernacki

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Józefa Gemry
w sprawie **S. K.**

oskarżonego z art. 207 § 1 k.k. i inne

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na posiedzeniu

w dniu 31 marca 2021 r.,

przekazanego na podstawie art. 441 § 1 k.p.k. przez Sąd Okręgowy w T.,
postanowieniem z dnia 9 października 2020 r., sygn. akt II Ka (...), zagadnienia
prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy:

**„Czy zawarty w art. 41a § 1 k.k. zwrot „przestępstwo z
użyciem przemocy” oznacza przestępstwa, do ustawowych
znamion których należy przemoc (użycie/zastosowanie
przemocy), czy też przestępstwa, które faktycznie popełnione
zostały z użyciem przemocy, a w tym przypadku, czy stanowiący
element tego zwrotu termin „przemoc” oznacza wyłącznie
przemoc fizyczną, czy też także przemoc w innej postaci, a w
szczególności psychiczną?”**

podjął uchwałę:

**Przestępstwem z użyciem przemocy w rozumieniu art. 41a § 1
k.k. jest każde przestępstwo, które faktycznie popełnione zostało**

z użyciem przemocy, przy czym użyte w tym przepisie słowo „przemoc” obejmuje zarówno przemoc fizyczną, jak i psychiczną.

UZASADNIENIE

Zagadnienie prawne przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia przez Sąd Okręgowy w T. wyłoniło się w następującej sytuacji procesowej.

S. K. został oskarżony o popełnienie dwóch przestępstw:

1/ w pkt I aktu oskarżenia o występki z art. 207 § 1 k.k. polegający na tym, że w okresie od bliżej nieustalonego dnia czerwca 2018 r. do 21 grudnia 2018 r. w miejscowości Ł. woj. (...), znęcał się psychicznie nad żoną J. K., pozostającą z nim w stosunku zależności wynikającym ze wspólnego zamieszkania, w ten sposób, iż będąc pod wpływem alkoholu wszczynał awantury w miejscu zamieszkania, w trakcie których używał pod jej adresem słowa uznane powszechnie za obelżywe, poniżał i uniemożliwiał korzystanie z pomieszczeń mieszkalnych, krytykował i ośmieszał oraz szantażował popełnieniem samobójstwa;

2/ w pkt II aktu oskarżenia o występki z art. 244 k.k. w zw. z art. 12 § 1 k.k. polegający na tym, że w bliżej nieustalonym czasie w okresie od 7 sierpnia 2018 r. do 27 listopada 2018 r. w miejscowości T., Ł. i T. woj. (...), działając w krótkich odstępach czasu w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, poprzez kierowanie w ruchu lądowym pojazdami mechanicznymi nie stosował się do zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych, orzeczonego na okres 3 lat wyrokiem Sądu Rejonowego w T. z dnia 11 lipca 2018 r., sygn. akt II K (...).

Sąd Rejonowy w T. wyrokiem z dnia 5 lutego 2020 r. uznał oskarżonego S. K. za winnego popełnienia obydwu zarzucanych mu przestępstw i skazał go:

1/ za czyn z art. 207 § 1 k.k. na karę 8 miesięcy pozbawienia wolności, a na podstawie art. 41a § 1 k.k. orzekł wobec niego środki karne w postaci - zakazu zbliżania się do pokrzywdzonej J. K. na odległość mniejszą niż 30 metrów, zakazu kontaktowania się z pokrzywdzoną w sposób pośredni i bezpośredni (za wyjątkiem kontaktów związanych ze sprawowaniem opieki nad ich wspólnymi małoletnimi dziećmi) oraz nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzoną; środki te każdorazowo orzeczono na okres 2 lat.

2/ za czyn z art. 244 k.k. na karę 4 miesięcy pozbawienia wolności, nadto na podstawie art. 42 § 1a pkt 2 k.k. orzekł wobec oskarżonego środek karny w postaci zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych wszystkich kategorii przez okres 2 lat.

3/ na podstawie art. 85 § 1 k.k. i art. 86 § 1 k.k. w miejsce orzeczonych jednostkowych kar pozbawienia wolności Sąd wymierzył oskarżonemu karę łączną 10 miesięcy pozbawienia wolności, której wykonanie na podstawie art. 69 § 1 i § 2 k.k. i art. 70 § 2 k.k. warunkowo zawiesił na okres próby wynoszący 2 lata, zaś na podstawie art. 73 § 2 k.k. oddał oskarżonego pod dozór kuratora sądowego. Nadto, na podstawie art. 72 § 1 pkt 5 k.k., oskarżony został zobowiązany w okresie próby do powstrzymania się od nadużywania alkoholu. W orzeczeniu zawarto także rozstrzygnięcie w przedmiocie kosztów procesu.

Od wyroku tego apelacje wnieśli obrońca oskarżonego, pełnomocnik oskarżycielki posiłkowej oraz prokurator.

Obrońca oskarżonego zaskarżył wyrok co do przypisanego oskarżonemu czynu z art. 207 § 1 k.k. i zarzucił obrazę przepisów postępowania, która miała wpływ na treść orzeczenia oraz błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia i mający wpływ na jego treść. W oparciu o tak sformułowane zarzuty obrońca wniósł o zmianę zaskarżonego orzeczenia poprzez uniewinnienie oskarżonego od tego czynu.

Pełnomocnik oskarżycielki posiłkowej zaskarżył wyrok w zakresie kary, zarzucając jej rażącą niewspółmierność.

Natomiast prokurator wniósł apelację na korzyść oskarżonego i zaskarżył wyrok jedynie w części dotyczącej środków karnych orzeczonych za przestępstwo z art. 207 § 1 k.k. Prokurator zarzucił obrazę prawa materialnego, to jest art. 41a § 1 k.k. polegającą na jego zastosowaniu i orzeczeniu wobec oskarżonego środka karnego w opisanych w wyroku postaciach.

W uzasadnieniu apelacji skarżący podniósł, że zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie istnieją dwa odmienne poglądy dotyczące wykładni określenia „przestępstwo z użyciem przemocy”, użytego w art. 41a § 1 k.k. Zgodnie z pierwszym poglądem „przestępstwo z użyciem przemocy” to przestępstwo, do którego ustawowych znamion należy „przemoc”. Z kolei wedle przeciwnego

stanowiska „przestępstwo z użyciem przemocy” oznacza każde przestępstwo, które faktycznie zostało popełnione z użyciem przemocy - niezależnie od tego, czy stanowi ona jego ustawowe znamię, czy też nie. Prokurator podniósł również, że nawet gdyby przyjąć za właściwy drugi kierunek wykładni omawianego zwrotu, to wówczas orzeczenie Sądu I instancji nadal będzie wadliwe, ponieważ „przemoc” jako samodzielnie funkcjonujący termin na gruncie Kodeksu karnego oznacza wyłącznie przemoc fizyczną, a nie również psychiczną. Na poparcie tego stanowiska w apelacji przedstawiono odpowiednie poglądy orzecznictwa i doktryny. W podsumowaniu tych rozważań prokurator stwierdził, że przytoczona argumentacja nie pozwala na orzeczenie wobec oskarżonego środków karnych, o których mowa w art. 41a § 1 k.k.

W toku postępowania odwoławczego Sąd Okręgowy w T. powziął wątpliwości w tym zakresie i postanowieniem z dnia 9 października 2020 r. przekazał Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia w trybie art. 441 § 1 k.p.k. przytoczone na wstępie zagadnienie prawne.

Prezentując własną analizę problemu, Sąd odwoławczy przedstawił dwie różne możliwości interpretacji zwrotu „przestępstwo z użyciem przemocy” w rozumieniu art. 41a § 1 k.k., jakie ukształtowały się w doktrynie, prowadzące do odmiennych wniosków. Jak zaznaczył Sąd pytający, poglądem dominującym w literaturze prawniczej jest stanowisko, w myśl którego sformułowanie „przestępstwo z użyciem przemocy”, obejmuje swoim zakresem tylko takie przestępstwa, do których znamion ustawowych należy posługiwanie się przemocą. Sąd odwoławczy przytoczył także głosy aprobujące drugi kierunek wykładni, a mianowicie, że przez zwrot ten rozumieć należy wszystkie przestępstwa, które faktycznie zostały popełnione z użyciem przemocy. Sąd dokonał także własnej analizy art. 41a § 1 k.k., wskazując na niezgodność pierwszego stanowiska z *ratio legis* omawianej regulacji, a także w konsekwencji na niespójność systemową przepisów. Odnosząc się natomiast do drugiej części zagadnienia prawnego, Sąd pytający podkreślił, że dotychczas termin „przemoc” nie był definiowany na gruncie części ogólnej Kodeksu karnego, natomiast w części szczególnej tego Kodeksu „przemoc” rozumiana jest wyłącznie jako przemoc fizyczna, a nie psychiczna. Sąd przedstawił także przeciwstawne zapatrywania doktryny w omawianym zakresie, w tym własne

spospostrzeżenia, odwołując się m.in. do definicji „przemocy w rodzinie” w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, w aktach prawa międzynarodowego, a także ukazując niespójność logiczną systemu prawnokarnego w razie przyjęcia, że przemoc na gruncie art. 41a § 1 k.k. miałyby oznaczać tylko przemoc fizyczną. Te wszystkie uwagi, wątpliwości i rozbieżności świadczą, zdaniem Sądu Okręgowego w T., o istnieniu zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy.

Prokurator Prokuratury Krajowej w piśmie z dnia 2 lutego 2021 r. wniósł o odmowę podjęcia uchwały.

W uzasadnieniu swego stanowiska wskazał, że przedmiotem zagadnienia prawnego nie może być określenie sposobu rozstrzygnięcia konkretnej sprawy, zastosowanie przepisów, potwierdzenie albo zaprzeczenie słuszności określonego poglądu interpretacyjnego prezentowanego przez sąd odwoławczy, czy też kwestie ustaleń faktycznych. Jakkolwiek prokurator przyznał, że przedstawiony przez Sąd Okręgowy problem wyłonił się przy rozpoznawaniu środka odwoławczego, to jednak nie podzielił stanowiska pytającego Sądu, że w tym przypadku wyłoniło się zagadnienie prawne wymagające zasadniczej wykładni ustawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

W przedmiotowej sprawie zagadnienie prawne przedstawione przez Sąd Okręgowy w T. spełnia wszystkie wymogi z art. 441 § 1 k.p.k. określające warunki skutecznego wystąpienia do Sądu Najwyższego: wyłoniło się w związku z rozpoznawaniem przez Sąd pytający środka odwoławczego, ma ono związek z okolicznościami faktycznymi rozpoznawanej sprawy i od jego rozwiązania zależy jej rozstrzygnięcie. Nie ulega też wątpliwości, że dotyczy ważnego problemu interpretacyjnego, związanego z wykładnią przepisu art. 41a § 1 k.k., co ma istotne znaczenie w zakresie możliwych do orzeczenia wobec oskarżonego środków karnych za przestępstwo z art. 207 § 1 k.k., bądź braku takiej możliwości. Stwierdzić należy, że art. 41a § 1 k.k. budzi wątpliwości wykładnicze i interpretowany jest niejednolicie w literaturze i w orzecznictwie. Wobec tego przedstawione zagadnienie prawne nie zmierza li tylko do uzyskania oceny prawnej konkretnego stanu faktycznego, lecz wymaga zasadniczej wykładni ustawy. Stanowi to podstawę do udzielenia odpowiedzi na zadane pytanie prawne.

Na początku przypomnieć należy, że art. 41a § 1 k.k. został wprowadzony do Kodeksu karnego ustawą z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego i ustawy - Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2005 r., nr 163, poz. 1363). Dodano wówczas do katalogu środków karnych środek w postaci obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu (art. 39 pkt 2b k.k.). Celem tej nowelizacji była poprawa efektywności w zwalczaniu przestępczości seksualnej wymierzonej w małoletnich.

Następnie ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2005 r., Nr 180, poz. 1493), art. 41a § 1 k.k. został zmieniony. Ustawodawca poszerzył zakres zastosowania tego przepisu, wprowadzając przesłankę stosowania analizowanego środka karnego w postaci skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej. Podkreślić należy, że art. 41a § 1 k.k. należy niewątpliwie do grupy przepisów, które w sposób szczególny chronią pokrzywdzonego, a ich stosowanie w praktyce ma zminimalizować traumatyczne przeżycia, jakich doświadczył pokrzywdzony w związku z popełnieniem przestępstwa na jego szkodę. Motywem jego wprowadzenia była sygnalizowana już wcześniej potrzeba zabezpieczenia małoletnich przed kolejnym pokrzywdzeniem przestępstwem seksualnym popełnionym przez tego samego sprawcę, a dodatkowo, konieczność zapewnienia odpowiedniej reakcji karnej na przemoc, zwłaszcza przemoc domową.

Ostateczny kształt przepisu nie zawiera ograniczenia jego stosowania wyłącznie do sprawców przestępstw objętych pojęciem przemocy w rodzinie, co w kontekście funkcji prewencyjnej środków karnych z art. 41a § 1 k.k. ma szczególne znaczenie. Należy zaakcentować, że ponieważ środki te zostały wprowadzone do Kodeksu karnego, to w konsekwencji mogą być orzekane za każde przestępstwo, nie tylko związane z przemocą w rodzinie, o ile okoliczności sprawy i właściwości sprawcy za tym przemawiają (*por. R. A. Stefański, Nowe środki probacyjne. Prok. i Pr. 2006, nr 4, str. 24*).

Natomiast potrzebę uchwalenia ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie argumentowano przekonaniem, że: „Sposób reagowania państwa na

przemoc domową powinien być kształtowany przez jasne stwierdzenie, kto jest sprawcą – przestępcą, a kto ofiarą. Państwowa reakcja musi być jednoznaczna, demonstrująca zwracanie się przeciwko sprawcy, a nie przeciwko ofierze czynu. Konsekwencje prawne i społeczne przemocy w rodzinie powinien ponosić jej sprawca. Państwo nie powinno pozwalać na sytuację, w której sprawca przemocy zostaje w domu, a ofiara wraz z dziećmi ucieka przed nim, w obawie o własne zdrowie i życie, do rodziny, znajomych, do schroniska lub na dworzec. Powinno zapobiegać sytuacji, w której sprawca ogranicza ofierze możliwość korzystania ze wspólnej własności. Niedopuszczalne jest realizowanie praw konstytucyjnych przez jedną część społeczeństwa kosztem drugiej. Konieczne jest więc udoskonalenie systemu prawnego, który zapewniałby nie tylko ściganie sprawców, ale również prawo ich ofiar do ochrony” (*uzasadnienie rządowego projektu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Sejm IV kadencji, druk nr 3639*).

Dla porządku należy odnotować, że przepis ten był jeszcze trzykrotnie zmieniany, zaś istotną z punktu widzenia omawianego zagadnienia była jego nowelizacja dokonana ustawą z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010 r., Nr 125, poz. 842), wprowadzająca dodatkowo środki karne w postaci zakazu zbliżania się do określonych osób (art. 39 pkt 2b k.k.) oraz nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 39 pkt 2e k.k.).

Artykuł 41a § 1 (zdanie pierwsze) k.k. w obecnym brzmieniu przewiduje, że sąd może orzec środki karne w postaci zakazu: przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, jak również nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego lub inne przestępstwo przeciwko wolności oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym zwłaszcza przemocy wobec osoby najbliższej.

Przedstawione przez Sąd Okręgowy w T. zagadnienie obejmuje dwa istotne problemy, a mianowicie: czy przestępstwo „z użyciem przemocy” w ujęciu art. 41a § 1 k.k. dotyczy tylko przestępstw, do których ustawowych znamion musi należeć

„przemoc” oraz czy „przemoc” w tym rozumieniu jest tylko przemocą fizyczną, czy też obejmuje przemoc psychiczną?

Odnosząc się do pierwszego zagadnienia należy stwierdzić, że z literalnego brzmienia tego przepisu wynika niewątpliwie, iż użyte w nim sformułowanie „przestępstwo z użyciem przemocy” oznacza każde przestępstwo, które popełniono z użyciem przemocy, a zatem nie tylko takie, które opisano w ustawie jako popełnione z użyciem przemocy. Zwrot ten zawiera wskazanie nie na znamię przestępstwa, ale na sposób działania sprawcy (*por. Kodeks Karny. Komentarz, red. R. A. Stefański, Warszawa 2020, str. 410; M. Budyn – Kulik [w:] M. Mozgawa (red.), Kodeks karny. Komentarz. Warszawa 2019, str. 168; N. Kłaczyńska [w:] J. Giezek (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 2012, str. 323; R. A. Stefański, Środek karny w postaci obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, PS 2006, nr 6, str. 69; P. Kiziukiewicz, Problematyka zgodności z Konstytucją RP środka karnego obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu. Pal. 2009, nr 11 - 12, str. 29; T. Koziół, Przestępstwo z użyciem przemocy jako przesłanka orzeczenia środka karnego z art. 41a § 1 Kodeksu karnego. PS 2013, nr 11 – 12, str. 26 – 35; odmiennie A. Sakowicz [w:] M. Melezini, System prawa karnego. Kary i inne środki reakcji prawnokarnej, tom 6, Warszawa 2016, str. 637, 657; Kodeks karny. Komentarz, red. A. Marek, Warszawa 2010, str. 139 – 140; M. Szewczyk [w:] A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część ogólna, tom I, Komentarz do art. 1-116, Warszawa 2012, s. 642 – 643; W. Zalewski [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część ogólna, tom II. Komentarz do art. 32-116, Warszawa 2015, s. 76).*

Rezultat wykładni językowej w zakresie wskazanego sformułowania dowodzi, że ustawodawca odwołuje się do sposobu realizacji znamion typów rodzajowych przestępstw, a więc do ustaleń faktycznych określających konkretne zachowanie sprawcy. Przestępstwem z użyciem przemocy jest zatem takie, które faktycznie zostało w taki sposób popełnione. Należy zauważyć, że ustawodawca

posługuje się stosunkowo często wyrazami „używanie” i „stosowanie” w różnych kontekstach. Mając na uwadze tę dyferencjację wyróżnia się przestępstwa *stricte* z użyciem przemocy, tj. przy których ustawodawca już w samym opisie czynu zabronionego w sposób wyraźny zaznacza, że dla bytu danego typu przestępstwa konieczne jest stosowanie przemocy, albo też przemoc jest wskazana jako jeden z alternatywnych sposobów dokonania określonego przestępstwa oraz takie przestępstwa z użyciem przemocy, przy których wprowadzie ustawodawca nie wskazał przemocy jako wyłącznego, bądź jednego z alternatywnych sposobów ich popełnienia, jednak z natury (z istoty) tych przestępstw wynika, iż nierzadko dla ich popełnienia nieodzownym jest użycie przemocy (*por. postanowienie SN z dnia 16 marca 1999 r., I KZP 32/98, OSNKW 1999, z. 7 – 8, poz. 47, wraz z glosą K. Daszkiewicz, OSP 2000, z. 3, s. 162 - 165; K. Daszkiewicz, Przestępstwa popełniane z przemocą w świetle przepisów Kodeksu karnego z 6 czerwca 1997 r., Pal. 2000, nr 2 - 3, s. 44 - 46; P. Daniluk, Przestępstwa podobne w polskim prawie karnym, Warszawa 2013, s. 215 - 216*).

W art. 41a § 1 k.k. mowa jest o „użyciu przemocy”, z kolei w art. 64 § 2 k.k., czy w art. 72 § 1b k.k. użyto sformułowania „przestępstwo popełnione z użyciem przemocy”. Rozumienie językowe jednego i drugiego sformułowania nie daje właściwie żadnych podstaw do stwierdzenia, że w którymkolwiek z nich chodzi o czyn zabroniony, do którego ustawowych znamion należy zachowanie z użyciem przemocy. Nie przesądza o tym ani brak słowa „popełnione”, ani też różnica językowa między jednym a drugim sformułowaniem. Należy zresztą zwrócić uwagę, że konteksty językowe w jakich Kodeks karny używa zwrotu „przemoc”, są różne. Poza wskazanymi już, można znaleźć takie wyrażenia jak: „zastosowanie przemocy” (art. 115 § 3 k.k., art. 115 § 22 pkt 1 k.k.), „stosowanie przemocy” (np. art. 118a § 2 pkt 5 k.k., art. 119 § 1 k.k., art. 191 § 1 k.k.), „używanie przemocy” (np. art. 191a § 1 k.k.). Słusznie zatem stwierdza się w doktrynie, że nie ma w tym zakresie zasadniczej różnicy między tymi ujęciami (*P. Daniluk, Przestępstwa podobne ..., s. 223*).

W podsumowaniu tych uwag trzeba podkreślić, że gdyby ustawodawca chciał w kontekście językowym zawęzić zakres stosowania art. 41a § 1 k.k. tylko do przestępstw, do których ustawowych znamion należy przemoc

(użycie/zastosowanie przemocy), to uczyniłby to wprost lub w sposób dorozumiany. Na gruncie analizowanego przepisu należy uznać, że w kategorii przestępstw z użyciem przemocy mieszczą się przestępstwa, które w danym stanie faktycznym cechuje przemoc. Jak już zaznaczono, ustawodawca eksponuje sposób działania i nie wiąże go ze znamionami przestępstwa.

W kontekście przedstawionego wyniku wykładni językowej podkreślić należy, że nie straciły także na aktualności argumenty zawarte w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 23 października 2002 r., I KZP 33/02 (OSNKW 2002, z. 11 – 12, poz. 93), w której zdefiniowano pojęcie przestępstw podobnych w Kodeksie karnym. Sąd ten stwierdził, że: „Przepis art. 115 § 3 kodeksu karnego stanowiąc, iż przestępstwami podobnymi są m.in. przestępstwa z zastosowaniem przemocy lub groźby jej użycia nie wymaga, aby porównywane przestępstwa były przestępstwami, do których ustawowych znamion należy stosowanie przemocy lub groźby jej użycia. Należy zatem przyjmować podobieństwo przestępstw także wtedy, gdy zastosowana przemoc lub groźba jej użycia pozostają poza zakresem znamion popełnionych przestępstw, ale faktycznie zostały one zrealizowane w warunkach wystąpienia takiego sposobu działania, który powinien być objęty opisem przypisanego sprawcy czynu”.

W kontynuowanej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego trafnie wskazuje się, że: „Jeżeli ustawodawca w treści art. 115 § 3 k.k. przyjmuje jako kryterium podobieństwa przestępstwa m.in. sposób działania polegający na «zastosowaniu przemocy lub groźby jej użycia», to nie odwołuje się do znamion tych przestępstw w wymienionej postaci, ale do sposobu realizacji określonych przestępstw, a więc do ustaleń faktycznych określających konkretny sposób działania sprawcy. Przy ocenie zatem porównywanych przestępstw nie ma znaczenia kwestia czy przemoc lub groźba jej użycia stanowią znamiona zrealizowanych czynów zabronionych, czy też pozostają poza zakresem tych znamion” (*postanowienie SN z dnia 11 maja 2006 r., V KK 442/05*).

Zauważyć należy, że zawarty w art. 115 § 3 k.k. zwrot „przestępstwa z zastosowaniem przemocy” jest analogiczny do określenia „przestępstwo z użyciem przemocy”, a jedyna rozbieżność między nimi występuje w znamieniu czasownikowym. Niemniej słowa „użyć” i „zastosować” są względem siebie

synonimiczne, zaś wskazana rozbieżność nie ma wpływu na znaczenie merytoryczne tych regulacji. Wyraz „zastosować” znaczy „użyć czegoś w jakiejś sytuacji, w jakimś celu”, zaś „użyć” oznacza - „posługiwać się czymś, stosować coś”, „zastosować coś jako środek, narzędzie” (*Słownik poprawnej polszczyzny PWN, red. W. Doroszewski, Warszawa 1980, str. 841, 984; Słownik frazeologiczny języka polskiego, red. S. Skorupka, Warszawa 1985, s. 497, 781*). Należy zatem przyjąć, że przemoc, o której mowa w art. 41a § 1 k.k., nie odnosi się tylko do znamienia ustawowego popełnionego przestępstwa, lecz do faktycznego jej użycia przy popełnieniu czynu zabronionego. W związku z tym zasadnym jest stwierdzenie, że katalog „przestępstw z użyciem przemocy” tworzą nie tylko przestępstwa, które przemoc mają wyodrębnioną *expressis verbis* w ustawowych znamionach (jak np. art. 191 § 1 i 2 k.k., art. 232 § 1 k.k., art. 245 k.k., art. 280 § 1 k.k.), ale również czyny zabronione, które popełniono z faktycznym użyciem przemocy, choć do ustawowych znamion przemocy nie należy (np. art. 156 § 1 k.k., art. 157 § 1 i 2 k.k., czy art. 207 § 1 – 2 k.k.).

Wynik wykładni językowej znajduje potwierdzenie zarówno w wykładni systemowej, jak i wykładni celowościowej. Sąd Okręgowy w T. oraz prokurator słusznie zwrócili uwagę, że rozwianie wątpliwości może nastąpić także w drodze wykładni systemowej zewnętrznej. Z punktu widzenia dyrektyw tej wykładni należy odwołać się do sformułowania „przemocy” użytego w innych aktach normatywnych.

W pierwszej kolejności trzeba tu wskazać, że ustawodawca wprowadzając ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie do art. 41a § 1 k.k. nową przesłankę orzekania określonych w tym przepisie środków karnych w postaci „skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy”, nawiązał do kryminologicznego, faktycznego rozumienia przemocy. W art. 2 pkt 2 tej ustawy zawarto definicję legalną „przemocy w rodzinie”, którą należy rozumieć jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny (osoby najbliższe w rozumieniu art. 115 § 11 k.k. – art. 2 pkt 1 w/w ustawy), w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób

dotkniętych przemocą.

Należy podkreślić, że również w dokumentach prawa międzynarodowego definiuje się przemoc (w tym przemoc w rodzinie) w rozumieniu faktycznym. Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z dnia 11 maja 2011 r. sporządzona w Stambule (Dz. U. z 2015 r., poz. 961) w art. 3 definiuje „przemoc wobec kobiet” jako: naruszenie praw człowieka i formę dyskryminacji kobiet i oznacza wszelkie akty przemocy ze względu na płeć, które powodują lub mogą prowadzić do fizycznej, seksualnej, psychologicznej lub ekonomicznej szkody lub cierpienia kobiet, w tym również groźby takich aktów, przymus lub arbitralne pozbawianie wolności, zarówno w życiu publicznym, jak i prywatnym [pkt a];

- „przemoc domowa” oznacza wszelkie akty przemocy fizycznej, seksualnej, psychologicznej lub ekonomicznej zdarzające się w rodzinie lub w gospodarstwie domowym (...) [pkt b].

Z kolei Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw (Dz. U. U. E. L. 315/57 z dnia 14 listopada 2012 r.) w pkt 18 definiuje przemoc w rodzinie jako przemoc, która może obejmować przemoc fizyczną, seksualną, psychologiczną lub ekonomiczną i może powodować uraz fizyczny lub psychiczny, cierpienie moralne bądź emocjonalne lub straty majątkowe.

W rozważaniach tych należy także mieć na uwadze cel regulacji i wykładnię ukierunkowaną na chronione dobro. *Ratio legis* wprowadzenia art. 41a § 1 k.k. było zapewnienie ochrony osób pokrzywdzonych przestępstwami z użyciem przemocy, wzmocnienie ochrony małoletnich i osób najbliższych jako szczególnej kategorii podmiotów, a także zapewnienie ochrony rodzinie. Gdyby przyjąć interpretację, że art. 41a § 1 k.k. może mieć zastosowanie tylko w przypadku popełnienia przestępstwa, do którego ustawowych znamion należy przemoc, to zakres jego zastosowania byłby znacznie ograniczony. Biorąc pod uwagę cel regulacji, którym jest przecież wspomniana ochrona pokrzywdzonego przed aktami przemocy, zakres znaczeniowy zwrotu „przestępstwa z użyciem przemocy” należy interpretować szeroko.

W podsumowaniu powyższych uwag trzeba stwierdzić, że analiza sformułowania „przestępstwo z użyciem przemocy” dokonana przez pryzmat dyrektyw wykładni językowej, systemowej i celowościowej przemawia za przyjęciem, że zwrot ten dotyczy wszystkich przestępstw faktycznie popełnionych z użyciem przemocy.

Druga część pytania prawnego przedstawionego przez Sąd odwoławczy dotyczy zagadnienia, czy interpretowany termin „przemoc” oznacza wyłącznie przemoc fizyczną, czy także przemoc w innej postaci, a w szczególności psychiczną.

Należy zauważyć, że w języku powszechnym „przemoc”, to: „siła przewyższająca czyjąś siłę, fizyczna przewaga wykorzystywana do czynów bezprawnych dokonywanych na kimś, narzucona komuś bezprawnie władza, panowanie, czyny bezprawne, dokonane z użyciem fizycznego przymusu, gwałt” (por. *Słownik języka polskiego PWN*, red. M. Szymczak, Warszawa 1995, tom 2, str. 942); a także: „przewaga, zwykle fizyczna, wykorzystywana w celu narzucenia komuś swojej woli, wymuszenia czegoś na kimś, narzucona komuś bezprawnie władza, gwałt” (*Wielki Słownik Języka Polskiego PWN*, red. S. Dubisz, Warszawa 2018, tom III, str. 1076). A zatem w omawianym przypadku pojęcia „przemocy” i „gwałtu” traktowane są w zasadzie jako synonimy.

W prawie karnym pojęcie to różni się jednak w sposób zasadniczy pod względem semantycznym. Przemoc to zarówno użycie siły fizycznej bezpośrednio wobec osoby, jak i przemoc, która może być skierowana na rzecz i stanowić środek do zmuszenia w ten sposób osoby do określonego zachowania. Zachowanie się sprawcy polegające na stosowaniu przemocy może przybrać postać przymusu fizycznego [*vis absoluta*], a także przymusu psychicznego [*vis compulsiva*] (por. T. Bigoszewski, *Przemoc jako znamię strony przedmiotowej. CPK i NP 1997, nr 2, str. 31 – 34; P. Daniluk, Przestępstwa podobne ...*, s. 237 – 239, 274 – 281, 419 - 420).

Poddając analizie to zagadnienie przez pryzmat dyrektyw wykładni językowej należy zwrócić uwagę, że choć sam termin nie został sprecyzowany *expressis verbis* i nie jest zdefiniowany w Kodeksie karnym, to jednak ustawodawca wyraźnie rozgranicza pewne rodzaje przemocy. Takim przykładem może być „użycie przemocy wobec rzeczy” określone w odniesieniu do odmiany kradzieży

szczególnie zuchwałej (art. 115 § 9a k.k.) polegającej na tym, że sprawca używa przemocy innego rodzaju niż przemoc wobec osoby, w celu zawładnięcia mieniem. Ustawodawca wskazał w tym przepisie na sytuacje, w których sprawca oddziałuje fizycznie na przedmioty materialne w tym celu, aby wyrzucić w ten sposób określony wpływ na psychikę człowieka, czyli stosuje tzw. przemoc wobec rzeczy. Definicja ta wskazuje, że ustawodawca pojęcie przemocy ujmie szeroko, uznając także możliwość wystąpienia przemocy w postaci psychicznej (por. *uchwała SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98, OSNKW 1999, z. 1 – 2, poz. 2, wraz z glosami: A. Zolla, OSP 1999, nr 5, str. 242 – 244, W. Cieślaka, PS 1999, nr 10, str. 141 – 145, J. Kuleszy, Pal. 1999, nr 5 – 6, str. 191 – 193; uchwała SN z dnia 18 listopada 1997 r., I KZP 31/97, OSNKW 1998, z. 1 – 2, poz. 2; M. Wysocki, Przemoc wobec osoby w rozumieniu art. 191 k.k. Prok. i Pr. 1999, nr 3, str. 60 – 65*). Podobnie zresztą jak przy formule „użycie przemocy” (co już wcześniej podniesiono) uznać należy, że gdyby w istocie ustawodawca chciał zawęzić zastosowanie tego przepisu do przemocy jedynie fizycznej, to zostałoby to wprost sprecyzowane. Tak, jak uczynił to nieco w innym kontekście - przykładowo rzecz ujmując - w art. 280 § 1 k.k. używając zwrotu „przemoc wobec osoby”.

Odczytując zakres znaczenia słowa „przemoc” w aspekcie jej rodzajów – przemoc fizyczna, przemoc psychiczna – należy odwołać się także do wykładni systemowej. W pierwszej kolejności należy odnieść się do sposobu sformułowania wskazanej wcześniej legalnej definicji „przemocy w rodzinie” zawartej w art. 2 pkt 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Składa się na nią kilka istotnych elementów. Po pierwsze, przemocą może być nie tylko zachowanie, które się powtarza, lecz także pojedyncze. Po drugie, może to być działanie, to jest dokonanie jakiejś czynności lub zaniechanie, czyli niepodjęcie działania, niewykonanie jakiejś czynności. Po trzecie, zachowanie to ma być umyślne. Kolejnym elementem tej definicji jest kwestia naruszenia praw lub dóbr osobistych osób wymienionych w art. 2 pkt 1 ustawy.

Te elementy składają się niejako na pierwszą część definicji, po której następuje przykładowe (ustawodawca używa terminu „w szczególności”) wyliczenie ewentualnych konsekwencji takiego zachowania, którymi mogą być: narażenie tych osób na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszenie ich godności,

nietykalności cielesnej, wolności, w tym seksualnej, spowodowanie szkód na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołanie cierpień i krzywd moralnych u osób dotkniętych przemocą.

Sposób sformułowania tej definicji dowodzi jednoznacznie, że ustawodawca chroniąc dobro jakim jest rodzina dostrzegł występowanie przemocy także w postaci psychicznej, a nie tylko fizycznej. Ta okoliczność winna w sposób oczywisty mieć przełożenie także na grunt art. 41a § 1 k.k. co do możliwości orzekania przewidzianych w nim środków karnych. Trzeba podkreślić, że w literaturze prawniczej podnosi się również, iż niedoprecyzowanie przez ustawodawcę, o jaki rodzaj przemocy chodzi w art. 41a § 1 k.k., daje możliwość zastosowania środków karnych przewidzianych w tym przepisie także w sytuacji, w której przestępstwo zostało popełnione z użyciem przemocy psychicznej (por. A. Ziółkowska [w:] V. Konarska – Wrzosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa 2020, str. 295 – 296). Z kolei mając na uwadze wymienione wcześniej akty prawa międzynarodowego należy przypomnieć, że w ich rozumieniu przemocą są również wszelkie jej przejawy, które „powodują lub mogą prowadzić do psychologicznej szkody lub cierpienia kobiet”, „wszelkie akty przemocy psychologicznej”, a także przemoc, która może obejmować „przemoc psychologiczną i może powodować uraz psychiczny, cierpienie moralne bądź emocjonalne”.

Wskazane akty prawne nie odnoszą się wprost do określenia „przestępstwo z użyciem przemocy” - jako takiego - lecz posługują się definicjami przemocy w rodzinie, przemocy domowej lub przemocy wobec kobiet. Trafnie jednak w tym kontekście zauważył Sąd pytający, że elementem różnicującym te pojęcia jest tylko element podmiotowy (w stosunku do ofiar), a nie przedmiotowy (co do rodzaju przemocy). A zatem okoliczność ta nie stoi na przeszkodzie w rozumieniu „przemocy” także w jej aspekcie psychicznym.

Nie bez znaczenia dla rozstrzygnięcia omawianego zagadnienia jest także wykładnia celowościowa. Jak już podniesiono wcześniej, analizowany środek karny został wprowadzony do Kodeksu karnego ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a zatem aktem normatywnym, którego art. 2 szeroko definiuje przemoc, obejmując nią nie tylko przypadki przemocy fizycznej w rozumieniu kryminologicznym, ale także przemocy psychicznej. Skoro tak, to należy przyjąć, że

celem ustawy było objęcie zakresem środka karnego obydwu rodzajów przemocy, co z kolei przemawia za przyjęciem szerokiej interpretacji pojęcia „przemoc”.

Argumenty te prowadzą do wniosku, że analiza zwrotu „przestępstwo z użyciem przemocy” dokonana przez pryzmat dyrektyw wykładni językowej, systemowej i celowościowej przemawia jednoznacznie za przyjęciem, iż zwrot ten dotyczy wszystkich przestępstw faktycznie popełnionych z użyciem przemocy oraz obejmuje przemoc psychiczną. W tym ostatnim aspekcie jest to wystarczający zakres odpowiedzi na zadane pytanie prawne, gdyż w realiach rozpoznawanej sprawy nie występuje potrzeba wyjaśnienia, czy oprócz przemocy fizycznej i psychicznej, w skład analizowanego pojęcia wchodzi jeszcze inne postacie przemocy.

Reasumując uznać zatem trzeba, że **przestępstwem z użyciem przemocy w rozumieniu art. 41a § 1 k.k. jest każde przestępstwo, które faktycznie popełnione zostało z użyciem przemocy, przy czym użyte w tym przepisie słowo „przemoc” obejmuje zarówno przemoc fizyczną, jak i psychiczną.**

Z przytoczonych wyżej względów Sąd Najwyższy orzekł, jak na wstępie.